

Keywords: games, playing stones and cubes, astragals, Roman Period, Migration Period, settlement, graveyard

Abstract: Playing games was very common in Germanic tribes. In Barbaricum there is a lot of evidence of playing stones and games dated to the Roman period from archaeological and written sources. Playing cubes were made of stone, glass and bone. There were several types of playing stones: regular square cube, flat disc and oblong prism. Such evidence occurs usually in a funerary context (cremation and inhumation graves), for example in Gerulata, Dobřichov, Plotička nad Labem and from richly furnished inhumation graves (Gommern) and from some settlements (Hoštice, Tuklaty, Važany nad Litavou). From the ancient written sources we have name of two games: *ludus latruncularum* and *ludus duodecim scriptorum*.

Do problematiky hier nás môže uviesť napríklad Tacitus: „*K družným zábavám u Germánov patrili nie len bohaté hostiny a spev ale aj vášnivá hra s kockami. . . . Keď prídu o všetko, posledným a rozhodujúcim hodom hrajú o svoju slobodu, ba o svoj život. . .*“ (Tacitus, Germ. 24).

Bohaté germánske hroby európskeho barbarika občas obsahujú šachovnicové dosky, z čoho môžeme súdiť, že takáto forma hry/hazardu bola pomerne obľúbená vo vyššej spoločenskej vrstve. Z nášho územia máme unikátny nález hracej dosky a kameňov z bohatého kniežacieho hrobu z lokality Poprad-Matejovce¹. Častejšie sa na našom území vyskytujú samotné hracie kamene (Droberjar 2002, 84). Ku hrám alebo k vešteniu mohli slúžiť aj tzv. astragály. Sú to prevažne opracované hlezňové kosti z hovädzieho dobytku, niekedy zdobené. Používali sa od doby laténskej až do stredoveku (Nývtová-Fišáková -Parma 2014, 113).

Čo sa týka typov hier tak z antických prameňov poznáme hru *ludus latruncularum*, pri ktorej sa používali dve skupiny kameňov odlišnej farby a šachovnica. Táto hra sa mohla hrať aj bez vrhacích kociek (podobná dnešnej dáme), a hre *ludus duodecim scriptorum*. Táto hra, tzv. hra o 12 čiarach, sa hrala na doske s kameňmi z rôznych materiálov (kameň, sklo, kosť) a tvarov (terčíky, tyčinky). Pri tejto hre sa už vrhacie kocky používali (Droberjar 1992).

Z archeologických prameňov máme doklady tyčinkových hracích kostených kociek zo sídliska Hoštice, z obdobia plaňanských pohárov. Z výplne zahĺbeného objektu, pravdepodobne chaty, máme 2 tyčinkové kostené kocky s rytými kruhmi v číselnej kombinácii 1-2-19-5 a 1-2-10-5, čo môže značiť, že patrili k dvom rôznym sadám. Objavené boli aj 2 polotovary, z čoho môžeme usudzovať lokálnu výrobu. S týmito tyčinkami sa nehralo na drevenej doske ale vrhalo sa s nimi. Podobnú tyčinku máme aj zo sídliska v Tuklatech, ktorú objavil už Píč začiatkom 20. storočia. Analógiu pre tieto tyčinky môžu byť nálezy zo sídlisk z Elxleben z Nemecka, Vimose v Dánsku a z Vallhangar na Gotlande. Tieto tyčinky sa vyskytujú aj v hroboch, a to z Přeštic (Droberjar 2002, 84). Zdrojom inšpirácie pre Germánov mali byť rímske hranaté tvary tyčiniek s číslami I-LX, prípadne vplyv mohol pochádzať z prostredia keltských oppid, kde nachádzame podobné tyčinky avšak staršie. Časovo sa používanie týchto tyčiniek kladie do mladšej DR a do DSN (Zeman 2001, 131-132). Kostené tyčinky, aj keď o niečo menšie ako z Hoštíc, sa našli v kniežacom hrobe pri obci Leg Piekarski zo staršej doby rímskej.

---

¹<http://www.archeologiask.sk/neolit/clanok/article/kto-bol-velmoz-pochovany-pod-tatrami-1.html>

Popri tyčinkách sa našiel aj súbor 29 rôznofarebných sklenených terčikov. Z bohatého hrobu z Groß Kelle bei Robel sa tiež našla podobná kostená tyčinka. Z bohatého žiarového hrobu č. 120 zo staršej doby rímskej z mesta Korch pochádzajú 3 kostené hranolovité tyčinky s rytými kruhmi a 9 hracích kameňov (Motyková-Šneiderová 1974, 508-514).

Zo sídlisk tak bohaté nálezy hracích kameňov nemáme. Dva hracie kamene sú známe z Mušova-Burgastalu a zo sídliska z Vážan nad Litavou máme 4 biele a jeden čierny hrací kameň (Šedo 1997, 359-371).

Z pohrebiska z Gerulaty II. máme doklady hracích kociek z detského kostrového hrobu LXXVI, v dlani malo dieťa asi 12-13 ročné 2 kostené kocky (Pichlerová 1981, 76). Iný typ kociek vo forme terčikov sa našiel v Branišovicích, kde sa pri hĺbení jám narušil kostrový hrob, pričom bolo objavených 13 bielych, 14 plochých kamienkov z jurských vápencov z blízkej Pálavy a 7 kostených terčikov (Kaufmann 1961, 586). Podobné kostené terčiky poznáme z žiarových hrobov z Tvršič, Libochovic, Čierneho Brodu a Plotiště nad Labem. Tieto terčiky vyrobené z kosti, skla prípadne z kameňa a používali sa k stolovej hre podobnej dnešnej dáme a teda sa hrali na nejakej hracej ploche (Zeman 2001, 132). Z pohrebiska II. v Gerulate máme bohatý mužský hrob s jednou hracou kostenou kockou s kruhmi značiacimi číslo. Zaujímavosťou je, že okrem kostených ihlíc, železného prsteňa, spony, mince, zrkadla, sklenených fľaštičiek a iných artefaktov sa v oblasti hrudi našlo asi 50 jadierok broskyne (Pichlerová 1981, 146-148). Zo žiarového hrobu najskôr ženy vo veku 20-40 rokov máme kostené platničky s koncentrickými kruhmi. Avšak tento nález sa nedá považovať za exaktný dôkaz dokladu hier alebo teda hracích kameňov (Pichlerová 1981, 104).

Niektoré bohaté bojovnícke hroby na pohrebisku v Dobřichove z obdobia Marobudovej ríše obsahovali hracie kamene, celkovo 14 vápencových kameňov (Droberjar 1999, 125). Z bohatého žiarového hrobu z Plotiště nad Labem máme biele sklenené hracie kamene, z žiarového hrobu č. 1025 máme 2 kusy plochých hracích kameňov, z hrobu č. 1191 máme čiastočne vo fragmentoch 15 hracích kameňov (Rybová 1979, 362, 376 - 378). Kostený terčik z žiarového hrobu XLIV z Tvršic (Motyková-Šneiderová 1965b, 130, 137).

O niečo lepšie máme doložené hry z kniežacej hrobky z Gommern, tu sa našiel súbor dvojfarebných sklenených hracích terčikov spolu s kovaním hracej dosky (Becker 2010, 610). Zo Zakrzówa máme dva bohaté mužské hroby s bohatou výbavou, v ktorej sa nachádza aj pomerne početná sada sklenených dvojfarebných hracích kameňov (Quast 2009, 35). Ďalším zaujímavým objavom bol bohatý hrob z Dorotheenhofu, ktorý obsahoval 19 kamenných a sklenených kameňov a 2 kostené tyčinky (Motyková-Šneiderová 1974, 508-514).

Z oblasti przeworskej kultúry máme početnejšie doklady prevažne sklenených, ale aj kamenných hracích kameňov z hrobov a to napríklad z lokalít Opatów, Mokra, Roszkow, Sadowie, Jakuszowice, Siedlemin. Sklenené kamene majú podobu terčikov bez výzdoby a sú rôznej farby ako napríklad čiernej, bielej, zelenej alebo modrej (Madyda-Legutko - Zagórska-Telega 2000, 115).

Historické pramene :

PubliusCorneliusTacitus: De origine, situ, moribusacpopulis Germanorum. Překl. V. Bahník. In: Tacitus: Z dějin císařského Říma. Antická knihovna 31. Praha 1976.

Literatúra :

Becker, M. 2010: Das Fürstengrab von Gommern. Halle.

Droberjar, E. 1999: Dobřichov-Pičhora. Ein Gräberfeld der ältern römische nKaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs). Fontes archaeologici Pragenses 23. Pragae.

Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.

Kaufmann, J. 1961: Nové nálezy z okolí Moravského Krumlova. Archeologické rozhledy 13, 586-587.

Madyda-Legutko, R. - Zagórska-Telega, J. 2000: Einige Bemerkungen über die Spielsteine aus dem Gebiet der Przeworsk-kultur am Beispiel des Fundmaterials aus dem Gräberfeld von Opatów, Woiv. Ślaskie (mit dem Anhang von Henryk Kubiak). In: Droberjar, E. (ed.): Romanam amicitiam praetulisse. Sborník Vladimíru Sakařovi k 70. narozeninám, Sborník NM, řada A - historie, LIV/2000/1-4, 107-122.

Motyková-Šneidrová, K. 1965b: Žárové pohřebiště z Tvršic na Žatecku. Památky archeologické 56/1, 115-148.

Motyková-Šneiderová, K. 1974: Sídlní objekt s doklady výroby hracích kostek z doby římské u Hoštic. Archeologické rozhledy XXVI/5, 504-519.

Nývltová-Fišáková, M. – Parma, D. 2014: Hrátky s kostmi. Astragaly jako doklady her v mladším pravěku. StudiaArcheologicaBrunensia 19, 113-122.

Pichlerová ,M. 1981: Gerulata-Rusovce. Rímske pohrebisko II. Bratislava.

Quast, D. 2009: Wanderer zwischen den Welten. Die germanischer Prunkgräber von Stráže und Zakrzów. Mainz.

Rybová, A. 1979: Plotiště nad Labem. Eine Nekropole ausdem 2–5. Jahrhundert u. Z. I. Teil. Památky archeologické LXX (2), 353-489.

Šedo, O. 1997: Pohřeb v sídlištním objektu 21/92 z doby římské ve Vážanech nad Litavou (okr. Vyškov). Pravěk NŘ 7, 359-371.

Zápotocký, M. 1969: Materiály k osídlení Litoměřicka v době římské – I. Dolní Poohří. Archeologické rozhledy 21, 178-201.

Zeman, T. 2001: Germánská kostěná a parohová industrie doby římské ve středoevropském barbariku. SPFFBU M6, 107-147.